

Karl R. Popper, Proti veľkým slovám

6.

Proti veľkým slovám

(list, ktorý pôvodne nebol určený na uverejnenie)

Predbežná poznámka: Asi pred štrnástimi rokmi som dostal list od dovedy mne neznámeho pána Klauza Grossnera, ktorý sa odvolával na môjho priateľa Hansa Alberta, a požiadal ma, aby som mu poskytol písomne interview o stave (nemeckej) filozofie. Mnohé v jeho liste sa mi zdalo správne, čo-to nesprávne, ale hodné diskusie. A tak som napriek istým pochybnostiam odpovedal na jeho otázky. V ďalšom liste ma pán Grossner požiadal, aby som mu dovoľil uverejniť vo svojej pripravovanej knihe nasledujúce časti z môjho listu. Napriek ďalším pochybnostiam som mu povolenie dal, ale výlučne pre jeho knihu; vyhradil som si všetky autorské práva a zdôraznil, že môj príspevok k jeho knihe sa nesmie znovu vytlačiť bez môjho výslovného povolenia. Ale krátko na to týždenník Die Zeit uverejnil výťah (pod pekným titulom Proti veľkým slovám) bez môjho súhlasu a bez toho, aby sa uviedli moje práva. (V Nemecku a Rakúsku sa s autorským právom zaobchádza neraz dosť veľkoryso.) Keďže sa môj list reprodukoval úryvkovite už dvakrát a viackrát falošne citoval, uvádzam už uverejnenú časť napriek jej agresivite ešte raz v nezmenenej podobe, tak ako som ju napísal:

Najprv teda k Vaším štyrom otázkam (či skupinám otázok).

1. Začal som ako socialistický stredoškolač, stredná škola mi nepripadala veľmi podnetná, a tak som zo šiestej triedy vystúpil. Skúšku zrelosti som zložil ako externista. Sedemnásťročný (1919) bol som síce ešte vždy socialista, ale Marxov odporca (ako dôsledok skúseností s komunistami). Ďalšie skúsenosti (s byrokratmi) ma doviedli ešte pred fašizmom k poznatku, že narastajúca moc mašinérie štátu pred-

stavuje najväčšie nebezpečenstvo pre osobnú slobodu, a preto treba proti tejto mašinérii bojovať. To všetko nebolo len teoretické: Učil som sa stolárskemu remeslu (v opozícii k svojim intelektuálne socialistickým priateľom) a zložil som tovarišskú skúšku; pracoval som v detských domovoch; stal som sa učiteľom v ľudovej škole; skôr než vyšla moja prvá kniha (*Die beiden Grundprobleme der Erkenntnistheorie*, neuverejnená, [vydaná 1979 u Mohra v Thübingene]), nemal som v úmysle stať sa profesorom filozofie. (*Logik der Forschung* vyšla 1934; na Nový Zéland ma pozvali na Vianoce 1936.)

Zo svojej socialistickej mladosti som si do staroby zachránil veľa ideí a ideálov. Najmä:

Každý intelektuál má celkom osobitnú zodpovednosť. Mal výsadu a príležitosť študovať. Za to je svojim blíznym (alebo „spoločnosť“) zaviazaný podať výsledky svojho štúdia v najjednoduchšej, najjasnejšej a najskromnejšej podobe. To najhoršie - hriech proti svätému duchu - je, keď sa intelektuáli pokúšajú tváriť pred svojimi blíznymi ako veľkí proroci a zapôsobiť na nich filozofiami prednesenými ako orákulum. Kto nie je schopný povedať to jednoducho a jasne, ten nech mlčí a pracuje ďalej, kým to nedokáže povedať jasne.

Počas filozofického kongresu vo Viedni (1968) ma pozvali na dve televízne diskusie s filozofmi a pri jednej som na svoje prekvapenie stretol aj Ernsta Blocha. Došlo k niekoľkým bezvýznamným zrážkam. (Povedal som podľa pravdy, že som prihlúpy na to, aby som rozumel jeho spôsob vyjadrovania.) Na záver diskusie nás moderátor Dr. Wolfgang Kraus požiadal: „Prosím, vyjadrite *jednou* vetou, čo je podľa vašej mienky najpotrebnejšie.“ Iba ja som dal stručnú odpoveď, ktorá znela: „Trochu viac intelektuálnej skromnosti.“

Som antimarxista a liberál. Pripúšťam však, že Marx aj Lenin písali jednoducho a bezprostredne. Čo by tak asi povedali na nabubrenosť neodialektikov? Asi by boli použili tvrdšie slová ako „nabubrenosť“. (Leninova kniha proti empiriokriticizmu je podľa mojej mienky vynikajúca.)

K Vašej otázke o spoločenských problémoch, na ktorých sa zakladajú moje práce:

Všetky moje filozofické práce súvisia s nefilozofickými problémami. Písal som o tom roku 1952 (pozri *Conjectures and Refutations*, s. 72):

„Opravdivé filozofické problémy majú svoje korene vždy v naliehavých problémoch, spočívajúcich v oblastiach, ktoré nepatria do filozofie. Keď korene odumrú, vyschnú.“ A ako príklady oblastí, v ktorých korenia problémy, som spomenul politiku, sociálne spolunažívanie, náboženstvo, kozmológiu, matematiku, prírodnú vedu, dejiny.

Opis týchto „koreňov“ mojej „logiky skúmania“ nájdete v kapitole 1 (1957), s. 33-38 v *Conjectures and Refutations*. (*Conjectures and Refutations* neboli doteraz preložené do nemčiny, pretože nemôžem nájsť dosť dobrého prekladateľa. Jeden exemplár [pre Vás] je na pošte.)

Pokiaľ ide o *Biedu historicizmu*, pozri moje venovanie v tejto knihe (strana V), koniec môjho predslovu k nemeckému vydaniu (posledný odsek na strane XIII až po stranu IX).

Pokiaľ ide o knihu *Logik der Forschung* pozri aj prvú stranu predslovu k tretiemu nemeckému vydaniu (strana XXV).

2. O tom neskôr.

3. Nateraz pracujem na svojich príspevkoch k zväzku *Library of Living Philosophers*, ktorú vydáva Paul Arthur Schilpp. (Myslím, že niektoré z týchto zväzkov vyšli aj v Nemecku, medziiným zväzok o Einsteinovi.) Zväzok, na ktorom pracujem, sa volá *The Philosophy of Karl R. Popper* a obsahuje a) takzvanú „intelektuálnu autobiografiu“, b) kritické príspevky asi dvadsiatich piatich osôb (filozofov, ale aj prírodovedcov) a c) moje odpovede.

Moje súčasné práce sú zväčša venované boju proti iracionalizmu a subjektivismu vo fyzike a v iných vedách, predovšetkým v sociálnych. Moje práce sú ako vždy pokusy neodvratné problémy formulovať čo možno ostro a riešiť ich. (Aj moje práce z oblastí logiky vedy, napríklad o fyzike, sú pokusy riešiť problémy, ktoré súvisia s našimi sociálnymi a politickými neduhmi.)

Stále sa vraciam aj k problémom, ktoré som riešil už pred mnohými rokmi, napríklad, aby som vyhrotil riešenie, alebo aby som sledoval nové problémy, ktoré vyplývajú z môjho návrhu na riešenie, alebo aby som sledoval nové súvislosti.

Súpis takýchto problémov:

Problém ohraničovania problému: veda/ne-veda; racionalita/iracionalita.

Problém indukcie vo všetkých svojich variantoch; medzitým aj prob-

lém propenzity, univerzálie a „podstaty“; problém definície (nemožnosť postulátu definície a nepodstatnosť všetkých definícií).

Problém realizmu (proti pozitivizmu). Metodológia prírodných a duchovných vied.

Úloha problémov a problémových situácií v sociálnych vedách a v dejinách. Problém všeobecného riešenia problému.

Problémy objektivity: Tarskeho teória pravdy; obsah pravdy; približovanie sa k pravde. Objektivita v logike (teória dedukcie), matematika, teória pravdepodobnosti, pravdepodobnosť vo fyzike. Problém času a smer času.

Postavenie Darwinovej teórie výberu. Zlepšenia teórie výberu (selektívne vysvetlenie vývojových tendencií). Ľudská reč a jej vývin. Jazyk politických návrhov.

Indeterminizmus a selekcia.

Teória „tretieho sveta“ a logických a nelogických hodnôt.

Problém tela a duše. Veľký počet historických problémov, najmä o dejinách teórií (od Hesioda a predsokratikov až po kvantovú teóriu).

Súpis je dlhý a šťastie nezrozumiteľný pre niekoho, kto moje práce nepozná. Ale veľa som vynechal a ešte vždy pracujem na všetkých týchto a aj iných problémoch. Pozri súpis *List of Publications*; ale veľa zostalo ešte neuvyverejnené.

4. (Myslím), že som nikdy nenapísal slovo o Marcusem. Podľa mojej mienky je zbytočné púšťať sa do týchto tirád. (Pozri bod 2. dolu, močiari!) Ak sa dobre pamätám, stretol som sa s Marcusem až roku 1966 v Kalifornii (hoci 1950 sme boli súčasne v Harvarde), ale nediskutovali sme. Moja mienka o Marcusem sa zhoduje s mienkou môjho priateľa a kolegu Cranstona.

O esteticizme som písal už v 9. kapitole prvého zväzku (do nemčiny, žiaľ, zle preloženaj) *Otvorenej spoločnosti*. (Pozri motto od Rogera Martina du Garda.) V podstate opakuje Marcuse iba to, čo hovorí Morurlan u du Garda. Moja kritika je obsiahnutá v kapitole 9 *Otvorenej spoločnosti*. Prirodzene, že som túto kritiku z kapitoly 9 napísal dávno predtým, než Marcuse zaujal svoje dnešné stanovisko („negatívna filozofia“) a du Gard uverejnil svoju knihu už v rokoch 1936-1940.

Rozdiel medzi „idealistami“ u fašistov a Marcusem sa mi zdá dosť nepodstatný.

Teraz sa dostávam k Vašmu bodu 2.

2. Táto skupina otázok vo Vašom liste ide veľmi ďaleko. Musím začať svojou teóriou poznania.

Tvrdíte, že ste moje práce čítali; ale prosím, pozrite si ešte raz moju *Druhú tézu* v knihe o Adornovi v súvislosti so *sporom o pozitivizmus*. Téza, že nič nevieme, je myslená vážne. Je dôležité nikdy nezabudnúť na našu nevedomosť. Preto nikdy nesmieme predstierať, že vieme a nikdy nesmieme používať veľké slová.

Čo som vyššie (bod 1) nazval hriechom proti svätému duchu – osoboavačnosť trojštvrťinového vzdelanca –, to je trúsenie fráz, predstieranie múdrosti, ktorú nemáme. Recept je nasledovný: tautológie a triviality okorenené paradoxným nezmyslom. Ďalší recept znie: píš ťažko zrozumiteľnú nabubrenosť a z času na čas pripoj banality. To chutí čitateľovi, lebo mu lichotí, keď v takejto „hlbokej“ knihe nachádza myšlienky, ktoré aj jemu samému dakedy poprichádzali na um. (Dnes každý môže vidieť, že cisárove nové šaty prichádzajú do módy!)

Keď študent príde na univerzitu, nevie, aké meradlá použiť. Preto preberá meradlá, ktoré nájde už hotové. Keďže intelektuálne meradlá vo väčšine filozofických škôl (a najmä v sociológii) pripúšťajú nabubrenosť a predstierané vedomosti (všetci títo ľudia sa tvária, že toho vedia veľmi veľa), popletú sa aj dobré hlavy. A študenti, ktorých pomýli falošná osoboavačnosť „panujúcej“ filozofie, stávajú sa, *právom*, odporcami filozofie. Potom si myslia, *neprávom*, že táto osoboavačnosť je osoboavačnosťou „vládnucej triedy“, že filozofia ovplyvnená Marxom by si počínala lepšie. Ale novodobý ľavičiarcky nezmysel je zvyčajne ešte trochu podozrivejší ako novodobý pravičiarcky nezmysel.

Čo sa naučili neodialektici? Nenaučili sa, aké je ťažké riešiť problémy a približovať sa k pravde. Naučili sa len to, ako svojich blížnych utopiť v mori slov.

Preto s týmito ľuďmi nerád vediem spory. Chýbajú im akékoľvek meradlá.

Možno Vás bude zaujímať, že sme doteraz v mojom oddelení (pre filozofiu, logiku a vedecké metódy) na *London School of Economics* mali za celé obdobie študentských nepokojov iba jedného revolučného študenta. Tomu sa naskytlo toľko príležitostí zastať si svoj názor, že nemal dôvod sťažovať sa. Kolegovia v mojom oddelení a ani ja sme nikdy

neučili autoritárne alebo dogmaticky. Našich študentov sme vždy (odkedy som roku 1946 prevzal vedenie oddelenia) vyzývali, aby prerušili prednášku, ak by niečomu nerozumeli alebo mali na to iný názor; a nikdy sme sa k nim nesprávali povýšenecky. Nikdy sme sa nevystatovali ako veľkí myslitelia. Vždy a všade vyhlasujem, že nikoho nechcem obrátiť na svoje presvedčenie. Študentom predkladám iba problémy a pokusy o riešenie. Prirodzene, že jasne vyjadrujem svoje stanovisko – čo pokladám za správne a čo za nesprávne.

Neprednášam teda nijaké filozofické učenie, nijaké nové zjavenie (čo okrem Hansa Alberta robia všetci, ktorých vo svojom liste uvádzate), ale problémy a pokusy o riešenie; a tieto pokusy sa kriticky skúšajú.

Tak si možno trochu vysvetliť veľký rozdiel. Iba veľmi málo filozofov rieši problémy. Hovorím to len váhavo, domnievam sa však, že som vyriešil rad naozaj základných filozofických problémov – napríklad problém indukcie. (Z týchto pokusov o riešenie vznikli nové plodné problémy – a to je vždy tak.)

Napriek tomu, že som mal veľa nezaslúžených úspechov, predsa sa do veľkej miery ignoruje fakt, že som vyriešil problémy. (Veľkou výnimkou v Nemecku je Hans Albert.) Väčšina filozofov nespoznáva ani problém ani riešenie, a to ani vtedy, keď ho vidí. Tieto záležitosti sú jednoducho mimo oblasti ich záujmu.

Nerád sa púšťam do kritiky týchto filozofov. Kritizovať ich by znamenalo (ako to kedysi vyjadril môj priateľ Karl Menger) skočiť za nimi s vytaseným mečom do močiara, v ktorom sa aj tak potopia, aby sine sa potopili spolu s nimi. (Hans Albert sa na to odvážil a doteraz sa ešte nepotopil.) Namiesto aby som ich kritizoval, pokúšam sa diskusiami o riešeníach problémov pripraviť nové, lepšie meradlá (nové „standards“). Znie to hádam arogantne, myslím si však, že to je jedine správny postup. Tým si možno vysvetliť, prečo som nikdy neuveřejnil jediné slovo o Marcusem a (až do 26. marca 1970 v liste pre *Times Literary Supplement*, ktorý som Vám poštou zaslal) ani o Habermasovi.

V spore o pozitívizmus tvorí Adornovu a Habermasovu základnú tézu (Mannheimovo) tvrdenie, že faktické vedomosti a hodnotenia sú v sociológii nerozlučne späté. Tomu všetkému som sa venoval vo svojej kritike

Mannheima (*Otvorená spoločnosť*, zv. II, *Bieda historicizmu* aj *Spor o pozitívizmus*, najmä strana 112, od posledného odseku pred 11. tézou až po 13. tézu), kde sa nepokúšam dokázať nesprávnosť, ale trivialitu a irelevanciu Mannheimovej sociológie vedenia. Namiesto vážnej diskusie sa naproti tomu Mannheimova téza neprestajne opakuje starými alebo novými výrazmi. Prirodzene, že to nie je odpoveď na moju kritiku.

Dostávam sa teraz k novému bodu, ktorý súvisí s *Vaším filozofickým slovníkom* (vo Vašom článku) a v ktorom tento slovník kritizujem.

5. Nikdy sa neškriepim o slová, ale výrazy *pozitívizmus* a *neopozitívizmus*, ktoré Habermas zaviedol do tejto debaty, majú takmer smiešnu históriu.

a) *Pozitívizmus*. Tento výraz zaviedol Comte. Pôvodne vyjadroval nasledujúcu noetickú pozíciu: Existuje pozitívne, to znamená nehypotetické vedenie. Toto pozitívne vedenie treba zachovať ako východisko a základ.

b) *Morálny a právny pozitívizmus*. Hegelovi kritici (napríklad aj ja v *Otvorenej spoločnosti*) rozviedli, že Hegelova téza

„Čo je rozumné, je skutočné“

predstavuje určitú formu pozitívizmu: Morálne a právne hodnoty (napríklad spravodlivosť) sa nahrádzajú pozitívnymi faktmi (panujúci mrav a panujúce právo). (Práve táto Hegelova konflácia hodnôt a faktov ešte vždy straší Habermasovi v hlave; zvyšky tohto pozitívizmu mu bránia rozlišovať medzi normatívnym a faktickým.)

Pozitivistické miešanie hodnôt (noriem) a faktov je následok Hegelovej teórie poznania; a pozitívista, ktorý je dôsledný v teórii poznania, musí byť aj morálne právnym pozitivistom. To znamená, ako som rozviedol v *Otvorenej spoločnosti*,

právo = moc

alebo

dnešná moc = právo;

pozícia, proti ktorej bojujem rovnako, je morálny futurizmus:

zajtrajšia moc = právo.

c) *Pozitívizmus* Ernsta Macha: Mach a neskôr Bertrand Russell prijali v niektorých svojich dielach Berkeleyho senzualizmus:

esse = percipi,

teda približne: existujú len zmyslové vnemy a okrem toho nič. Spájali to s Comtovým pozitivizmom: Veda pozostáva z opisov faktov (a nie z vysvetlení a hypotéz).

d) *Logický pozitivizmus* Viedenského krúžku spájal Machov a Russellov pozitivizmus s Russellovou „logistickou“ filozofiou matematiky. (To sa vtedy, a často aj neskôr, nazývalo *neopozitivizmom*.)

e) Teraz prichádzam na rad ja.

Vo Viedni som v rokoch 1930-1937 a v Anglicku v rokoch 1935-1936 bojoval proti všetkým formám pozitivizmu.

Roku 1934 som uverejnil knihu *Logik der Forschung*. Obsahovala kritiku pozitivizmu, ale Schlick a Frank, vedúce osobnosti Viedenského krúžku, boli takí tolerantní, že knihu prijali do edície, ktorú vydávali.

Dôsledkom tejto tolerancie bolo, že *všetci, ktorí si tú knihu pozreli iba zvonka, sa domnievali, že som pozitivista*.

Tak vznikol veľmi rozšírený mýtus o Popperovi, pozitivistovi. Tento mýtus sa šírila v nespočetných rozpravách, v poznámkach pod čiarou, alebo vo vedľajších vetách. Ak sa niekto týmto spôsobom „naučil“, že som pozitivista, a keď sa na to upriamila aj verejne, zvyčajne sa pokúšal pojem pozitivizmu dodatočne tak zmeniť, aby sa na mňa hodila. To sa stalo už častejšie, najmä u ľudí, ktorí moje knihy nečítali vôbec, alebo ich čítali len celkom povrchné. *To všetko je dosť bezvýznamné*, lebo sa to týka len slov (*pozitivizmus*); a o slovách sa neškriepim.

Ale od pozitivizmu som naozaj veľmi vzdialený. (Jediná podobnosť je môj veľký záujem o fyziku a biológiu, zatiaľ čo hermeneutikov sa nijaký prírodovedný záujem ani len nedotkol.) Ja som predovšetkým:

anti-induktivista;

anti-senzualista;

priekopník nadradenosti teoretického a hypotetického;

realista;

moja teória poznania hovorí, že prírodné vedy nevychádzajú z „meraní“, ale z veľkých ideí; a že vedecký pokrok *nespočíva* v hromadení alebo vysvetľovaní faktov, ale v odvážnych, revolučných ideách, ktoré sa potom ostro kritizujú a skúšajú.

V sociálnej oblasti zdôrazňujem praktickú stránku: Boj proti všetkým podobám zla, proti utrpeniu, ktorému možno zabrániť a proti ne-

slobode, ktorej možno zabrániť (v protiklade k sľubom zriadiť nebo na zemi), a v sociálnych vedách bojujem proti falšovaniu.

V skutočnosti som od pozitivizmu vzdialený rovnako ako (napríklad) Gadamer:

Objavil som totiž – a na tom sa zakladá moja kritika pozitivizmu –, že prírodné vedy *nepostupujú* pozitivisticky, ale v podstate používajú metódu, ktorá pracuje „s predsudkami“; ibaže podľa možnosti používajú nové predsudky a *kritizovateľné predsudky* a podrobujú ich prísnej kritike. (To všetko možno nájsť v mojej práci *Logik der Forschung*, 1934.) Použil som dokonca slovo „predsudok“ („prejudice“) v tomto zmysle a ukázal som, že Bacon, ktorý brojil proti predsudkom, nepochopil metódu prírodných vied; pozri moju nevelkú knižočku *On the Sources of Knowledge and of Ignorance*, 1960, znovu vytlačenú v mojom zborníku *Conjectures and Refutations*; pozri najmä stranu 14.

Preto ma od Gadamera delí lepšie pochopenie prírodovednej „metódy“, logická teória pravdy a *kritický* postoj. Ale moja teória je presne taká antipozitivistická ako jeho a ukazujem, že interpretácia textu (hermeneutika) pracuje skutočne prírodovednými metódami. Navyše, moja kritika pozitivizmu bola na počudovanie úspešná. Po mnohých rokoch ju do veľkej miery prijali príslušníci Viedenského krúžku, ktorí prežili, takže historik filozofie John Passmore mohol napísať: „Pozitivizmus je taký mŕtvy, ako určité filozofické hnutie vôbec môže byť mŕtve.“

Nemám nijaký zmysel pre slová a názvy. Ale názov („neo-)pozitivizmus“ je jednoducho symptómom rozšírenej obyčaje kritizovať skôr, ako sa niečo prečíta. Asi to musím jasne vysloviť kvôli Vášmu filozofickému slovníku. S ľuďmi, ktorí diskutujú podobnými frázami, nediskutujem. Pozri vyššie poznámku Karla Mengera. Týmto spôsobom človek uviazne len v bezbrehom močiari scholastického slovíčkárenia. Dúfam, že svoj čas využijem lepšie: na štúdium nalichavých problémov.

(Bolo úlohou pána Wellmera čítať *Logiku skúmania* – keďže ostatní Frankfurčania na to nemali čas – a vyvrátiť ju. Gadamerova *Pravda a metóda* sa mu mení na protiklad teórie poznania a metodológie. Ale nedarí sa to.)

Adornova a Habermasova kritika mojej pozície je všetko, len nie

jasná. Aby som to vyjadril stručne: Nazdávajú sa, že moja teória poznania, keďže je (ako si myslia) pozitivistická, ma núti obhajovať sociálny *status quo*. Alebo, že mi môj (údajne) noetický pozitivismus vnucuje morálne právny pozitivismus. (To bola moja kritika Hegela.) Žiaľ, prehlíadli, že som síce (nerevolučný) liberál, ale že moja teória poznania je *teóriou rastu poznávania prostredníctvom intelektuálnych a vedeckých revolúcií*. (Prostredníctvom veľkých nových ideí.)

Adorno a Habermas nevedia, čo kritizujú; a nevedia, že ich vlastná téza o analyticky nerozlučnej spätosti hodnôt a faktov je morálne právny pozitivismus pochádzajúci od Hegela.

Zhrnutie knihy o takzvanom „spore o pozitivismus“. Táto kniha plávala pod falošnou vlajkou. Okrem toho môj príspevok, ktorý bol časove ako aj logicky prvý a dal podnet na všetky ostatné, mal slúžiť len ako základ pre diskusiu. Pozostával s dvadsiatich siedmich jasne a ostro formulovaných téz, o ktorých sa malo a mohlo diskutovať. Ale v tejto rozsiahlej knihe sa moje tézy sotvakde spomínajú a môj príspevok sa uprostred knihy utopil v mori slov. Ani v jednej recenzii nevenovali pozornosť okolnosti, že na moje tézy a argumenty nikde niet odpovedí. Tento postup (nahradzanie chýbajúcich argumentov prívalom slov) bol úspešný a moje utopené tézy a argumenty upadli do zabudnutia.

Ale to všetko (celý „spor o pozitivismus“) je vlastne len tancom medzi vaňčkami a vyznačuje sa priam grotesknou bezvýznamnosťou.

Zhrnutie celého: Hoci pracujem takmer vždy na ostro vymedzených vedeckých problémoch, preda sa všetkými mojimi prácami vinie určitá červená niť: *V prospech kritických argumentov – proti prázdny slovám a proti intelektuálnej neskromnosti a domýšľavosti – proti zrade intelektuálov, ako to nazval Julien Benda (pozri Otvorenú spoločnosť, zväzok II.)*. Som presvedčený, že my – intelektuáli – sme na vine takmer všetkej biede, lebo sa primálo zasadzujeme za intelektuálnu statočnosť. (Preto nakoniec zvíťazí asi najobmedzenejší antiintelektualizmus.) *V Otvorenej spoločnosti* to vravím v stovke rôznych útokov na falošných prorokov a nedávam si obrúsok pred ústa. Napríklad som utrúsil zopár veľmi ostrých poznámok na Jaspersovu a Heideggerovu adresu. (Pozri menný register k *Otvorenej spoločnosti*, zväzok II.)

Hádam je zaujímavé, z akých dôvodov nechcem diskutovať s profesorom Habermasom.

Uvediem svoje dôvody. Pozostávajú (1) z citátov zo *Sporu o pozitivismus* od profesora Habermasa zo začiatku jeho dodatku ku kontroverzii medzi Popperom a Adornom (nota bene, až do 26. marca 1970 som nikdy neuverejnil ani len slovo o Adornovi a Habermasovi) a (2) z mojich prekladov. Niektorí čitatelia budú mať dojem, že sa mi nepodarilo adekvátne preložiť základný text. To je možné. Som dosť skúsený prekladateľ, ale azda som na túto úlohu prihlúpy. No nech je to akokoľvek, urobil som to, ako som najlepšie vedel:

*Základný text ma čosi núti vziať
a so statočným citom raz
pôvodný svätý predobraz
do materčiny milej prekladať.*

Nie je cieľom môjho prekladu vyhýbať sa cudzím slovám, ak je ich zmysel jasný (kooperácia = spolupráca; antagonizmus = protivníctvo), ale ide mi iba o to, aby som trochu riedky informačný obsah každej vety podal tak jasne, ako len možno aj vtedy, keby preklad mal byť dlhší ako pôvodný text.

Habermas začína citátom z Adorna, ktorému aplauduje (s. 155).

(Citáty z Habermasovej state)

Spoločenská totalita nevedie vlastný život ponad to, čo zhruje a z čoho sa sama skladá.

Produkuje a reprodukuje sa sama prostredníctvom svojich jednotlivých momentov.

Tak ako onen celok nemožno odlúčiť od života, od kooperácie a antagonizmu jednotlivca,

tak sa nedá ani niektorý z jej prv-

(Môj „preklad“)

Spoločnosť pozostáva zo spoločenských vzťahov.

Rôzne vzťahy produkujú akosi spoločnosť.

Medzi týmito vzťahmi nachádzame kooperáciu a antagonizmus; a keďže (ako sme už povedali) spoločnosť pozostáva z týchto vzťahov, nemožno ju od nich odlúčiť;

platí však aj opak: ani jeden

- kov pochopiť len z jeho fungovania bez pochopenia celku, ktorého podstatou je pohyb jednotlivca samého. z týchto vzťahov nemožno chápať bez ostatných.
- Systém a jednotlivosť sú recipročné a pochopiť sa dajú len v reciprocite. (Opakovanie predchádzajúceho.)
- (Poznámka: Tu prednesené učenie o celistvosti sa prednieslo už často a veľmi často aj lepšie; ale slová sú zakaždým pôsobivejšie.)*
- Teraz hovorí profesor Habermas sám:
- Adorno chápe spoločnosť v kategóriách, ktoré nepopierajú svoj pôvod v Hegelovej logike. Adorno používa výrazy pripomínajúce Hegela.
- Spoločnosť chápe ako totalitu v prísne dialektickom zmysle, ktorý zakazuje chápať celok organicky podľa vety: je to viac ako suma jeho častí; Preto (sic) nehovorí, že celok je viac ako suma jeho častí;
- takisto však nie je totalita triedou, ktorá by sa v logike svojho rozsahu dala určiť zhrnutím všetkých svojich podriadených prvkov. takisto nie je (sic) celok triedou prvkov.
- Takto pokračuje. Neskôr sa napríklad na tej istej strane dostáva
- totalita spoločenských súvislostí života... My všetci sme akosi vo vzájomnom vzťahu...
- alebo na s. 157
- Teórie sú poriadkové schémy, ktoré v syntakticky záväznom rámci ľubovoľne konštruujeme. Teórie by sa nemali formulovať negramaticky; inak môžeš povedať, čo chceš.

Pre špeciálnu oblasť nejakého predmetu sa osvedčia ako použiteľné vtedy, keď sa im podrobí reálna rozmanitosť. Na špeciálnu oblasť sú aplikovateľné vtedy, keď sú aplikovateľné.

Žiaľ, mnohí sociológovia, filozofi atď. si už tradične pokladajú za svoju legitímnu úlohu krutú hru vyjadrovať jednoduché komplikovane a triviálne obťažne. Tak sa to naučili a tak to učia. Tu sa nedá nič robiť. Ani Faust by na tom nič nezmenil. Už aj uši sú spotvorené; sú schopné počuť len celkom veľké slová.

*Človek, keď zvyčajne počúva len slová,
verí, že sa pri nich aj niečo myslieť dá.*

Preto hovorí Goethe o skrytej vznešenej sile tejto čarodejníckej vedy:

*Kto nedumá,
hneď vedu zná
a bez starostí je tu.*

„S údivom to číta dotknutý šéf,“ píše Morgenstern v *Palmströmovi* („Vrchnosť“).

Ako viete, som Marxovým odporcom; ale medzi jeho mnohými poznámkami, ktoré obdivujem, je táto: „Dialektika sa vo svojej mystifikovanej forme stala nemeckou módou...“

Je ňou ešte vždy.

To je moje ospravedlnenie za to, že sa do tejto diskusie nepúšťam, ale radšej pracujem na tom, aby som svoje idey formuloval čo najjednoduchšie. To často nie je ľahké.

Poznámka (1984).

Marxov citát (na konci môjho listu) pochádza z Kapitálu.

Na tej istej strane napísal Marx predtým: „Mystifikujúcu (sic) stránku Hegelovej dialektiky som kritizoval takmer pred tridsiatimi rokmi v čase, keď bola ešte v móde.“

Marx netušil, že by tak mohla zostať azda aj navždy.